

1. Obiekt

150516 BRAMA LUBELSKA STARA

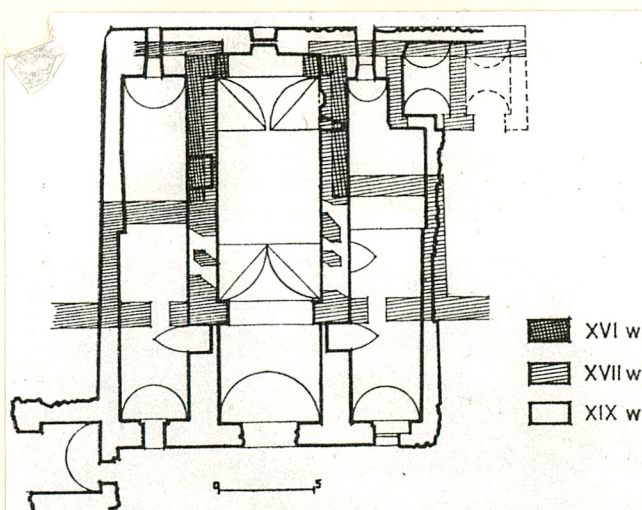
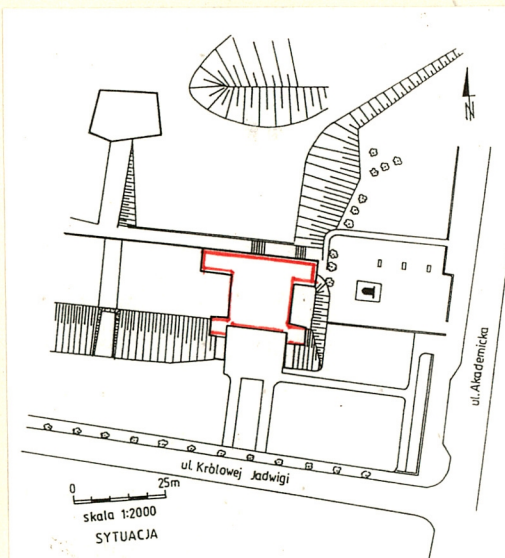
2. Czas powstania

ok. 1587 r.
1598 - 1603
1790 - 1820

3. Miejscowość

ZAMOŚĆ

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

Ryc. 4. Brama Janowicka (Lubelska) w Zamościu. Rekonstrukcja etapów rozwoju planu wg M. Sarnik, ryc. 4

4. Adres

22-400 Zamość
ul. Królowej Jadwigi 2

nr hipoteczny

lub. ewid. gruntów

5. Przynależność administracyjna

województwo zamojskie

gmina loco

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo lubelskie

powiat zamojski

8. Właściciel i jego adres

Skarb Państwa

9. Użytkownik i jego adres

Teatr Performer -

10. Rejestr zabytków

Nr A/15/98 data 31.10.1966 r.

Obiekt w zespole Twierdzy Zamość.

Jedna z trzech pierwotnych bram miejskich, wzniesiona wg projektu B. Morando. Nazywana również Janowicką /XVII w./ Posiada złożone dzieje budowlane /rozwarstwienie, patrz poz. 11.2/ Usytuowana w wałach. W pierwszej fazie wieżowa /?/, bez strzelnic wewnętrznych. Na przełomie XVI/XVII w. otrzymała pogłębiony, arkadowy przejazd wraz z przylegającymi kazamatami, a także bogatą, manierystyczną fasadę, z kamienną okładziną i dekoracją architektoniczno-rzeźbiarską. Posłużono się tu porządkiem doryckim "bosym" w interpretacji serliańskiej. Patriotyczny program ideowy dekoracji fasady, posiadającej formę łuku triumfalnego opracowany został osobiście przez hetmana i wiąże się z ideą walki i zwycięstwa w obronie ojczyzny oraz miasta /patrz inskrypcje, poz. 13/. Wymiar symboliczny posiadało wprowadzenie bramy przez Zamoyskiego w 1588 r. dostojnego jeńca, arcyks. Maksymiliana, a następnie zamurowanie jej /ok. 1604 r. / z pozostawieniem tylko

c.d. Zał. nr 1

Sytuacja. Obiekt położony w płn. części obwodu obronnego twierdzy, w linii kurtyny IV - V, w bezpośrednim sąsiedztwie zach. barku bastionu V, obecnie dostępny od ul. Królowej Jadwigi, fasadą zwrócony na płn. ku parkowi miejskiemu. Od wsch. i zach. przylegają zrekonstruowane fragmenty kurtyny z galerią strzelniczą.

Materiał i konstrukcja.

Wzniesiony z czerwonej cegły, na zaprawie wapiennej, skazamatowany, posiada okładzinę z piaskowca i dekorację rzeźbiarską. Sklepienie nad d. przejazdem nieckowe; pozostałe - kolebkowe. Otwory prostokątne ~~przekryte~~ oraz zamknięte półkoliście. Strzelnice - przekryte odcinkowo, dwustronnie rozglifione; w d. przejeździe czytelne tylko od wewnątrz. Posadzki z wapienia józefowskiego. W pld. części przejazdu, pomieszczenie wtórnie wydzielone drewnianym przepierzeniem, z antresolą /belki stalowe, drewno/, dostępną za pośrednictwem metalowych krętych schodów.

Rzut. Korpus główny prostokątny, trójdzielny, z tendencją do symetrii zakłóconą w narożu płn.-wsch. przez małe kwadratowe pomieszczenie wyłamujące się na zewnątrz. Przejazd i nawy boczne jednoprzestrzenne, z wtórnymi prowizorycznymi przepierzeniami. Wejścia do skrzydeł z zewnątrz, rozmieszczone symetrycznie po bokach elewacji pld.; układ wnętrza w amfiladzie. Flankujące aneksy od wsch. i zach. - analogiczne, na planie zbliżonym do kwadratu, z własną komunikacją z zewnątrz. Przedłużenie elewacji aneksów stanowią mury oporowe dla skarp ziemnych przy elewacji pld.

Bryła. Zróznicowana. Wyższa nad przejazdem - dwukondygnacyjna i jednokondygnacyjna nad kazamatami bocznymi, przykryta nasypem ziemnym przechodzącym od pld. w ukośne skarpy; od płn. - z architektoniczną fasadą w formie łuku triumfalnego, którego trójkątny szczyt dominuje nad całością.

Elewacje. Opracowane odmiennie, zwieńczone profilowanym gzymsem. Płn. - stylizowana na łuk triumfalny, jednokondygnacyjna, z cokołem ustawionym na wysokim ceglany przyziemi, w którym prostokątny otwór. Zwieńczona trójkątnym szczytem, ze spływami wolutowymi.

14. Kubatura 912 m ³	15. Powierzchnia użytkowa 232 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne brama w obwodzie obronnym	17. Użytkowanie obecne Teatr i kawiarnia
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) W wyniku uchwał Rady Ministrów z 1974 r. dot. kompleksowej odbudowy fortyfikacji zamojskich, w l.1977-80 oraz 1986-7 dokonano rewaloryzacji Bramy Lubelskiej Starej, w oparciu o szczegółowe badania architektoniczne. Prace badawcze i projektowe oraz wykonawstwo przeprowadziły PKZ /zachowana dok. w posiadaniu PKZ Zamość/. Restauracja fasady - [REDACTED]		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Ogólny stan obiektu dobry. Odnotowuje się jednak wysoki stopień zawilgocenia i zasolenia murów, objawiający się odpadaniem tynków wewnętrznych. Widoczne są pęknięcia ścian.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie - Obiekt wymaga osuszenia, odsolenia i odgrzybienia murów. - Remontu wymagają ceglane fragmenty elewacji płn. wraz z przylegającymi kurtynami. - Należy uporządkować, zabezpieczyć i udostępnić do zwiedzania pod dozorem galerii strzelnicze kurtyn przylegających do bramy.			

21. Akta archiwalne i źródła ikonograficzne (rodzaj, numer i miejsce przechowywania)

22. Bibliografia

St.Herbst, J.Zachwatowicz. Twierdza Zamość, Warszawa 1936; Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, woj. lubelskie, pow. zamojski, Warszawa 1953, mps w pod. ROŚCIOSK L_ublin; A.Kędziora, Dawna Architektura i Budownictwo Zamościa, Zamość 1990; J.Kowalczyk, Bramy Zamościa z czasów hetmańskich /w:/ Konser. Teka Zamojska, Warszawa - Zamość 1983; W.Niessner, Rewaloryzacja fortyfikacji w Zamościu /1977-1982/ /w:/ Konserw. Teka Zamojska, Warszawa - Zamość 1987; Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce, woj. zamojskie, Warszawa 1991.

23. Uwagi różne

REGIONALNY OŚRODEK
STUDIÓW I OCHRONY
ŚRODOWISKA KULTUROWEGO
20-113 Lublin, ul. Archidiakońska 4
W. 012565023-34000000
83-1-831-43101

24. Opracowanie karty ewidencyjnej

tekst Grażyna Michalska 15.07.1997
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki Józef Niedźwiedź 15.07.1997
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotogr. Grażyna Michalska 15.07.1997
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRAWA AUTORSKIEGO
REGIONALNY OŚRODEK
STUDIÓW I OCHRONY
ŚRODOWISKA KULTUROWEGO
20-113 Lublin, ul. Archidiakońska 4
W. 012565023-34000000
83-1-831-43101

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki 1 - 2

1. Miejscowość.....	Z A M O Ś Ć	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina.....		B R A M A L U B E L S K A	
3. Województwo.....	zamojskie	S T A R A	

c.d. pkt. 12.

Furty Janowickiej, co jednocześnie wzmocniło system obronny twierdzy. Odtąd ruch z Warszawy, Lublina i Krasnegostawu nakierowany na bramę, odprowadzany był na zachód, na groblę wzdłuż kurtyny III - IV, ku Bramie Szczebrzeskiej /vel Lubelskiej/. Zamknięta brama odgrywała tylko rolę reprezentacyjno-widokową. Genezy form dla bram zamojskich należy doszukiwać się w rozwiązaniach włoskich poł. XVI w., a zwłaszcza Sanmichelego /Werona, Lido k/Wenecji, Sebenico/. Na gruncie lokalnym, fortyfikacje Zamościa stanowiły novum, zatem, analogii dla Bramy Lubelskiej, szukać można dopiero w w.XVII /Wiśnicz, Podhorce/. Otworzenie przejazdu bramnego nastąpiło podczas zaboru austriackiego, w r. 1773, lub nawet 1790, z równoczesną budową stałego drewnianego mostu ponad fosą. W l. 1790-1820, w dwóch etapach obiekt znacznie rozbudowano, w związku z poszerzeniem od wewnątrz wału fortecznego. Przedłużono przejazd, a także kazamaty boczne, z dobudowaniem dwóch flankujących aneksów od pld. Po 1816 r. wzniesiono nowy most. Czasy Królestwa Kongresowego przyniosły starym bramom stopniową zagładę. Podczas etapowanej wielkiej modernizacji twierdzy w 1 poł. XIX w. /proj. gen J.Mallet-Malletski/, w związku z przekształceniem przedpola dla pogłębienia obrony, zbudowano dwie nowe bramy /Lubelską i Lwowską/, natomiast stare zamurowano i okryto ziemno-ceglanymi kurtynami, wykorzystując jako magazyny i więzienie. Z tego czasu pochodzi rysunek wyobrażający fasadę bramy sprzed opisanych przemian /zał.2/ Po likwidacji twierdzy w 1866 r. brama uległa dalszej destrukcji. Podczas I wojny światowej i w okresie międzywojennym mieściły się w niej magazyny. W 1944 r. nastąpiła częściowa rozbiórka obiektu. W l. 1974-1980 zrekonstruowano fasadę, a w okresie 1986-7 przeprowadzono generalny remont i adaptację całości /poz. 18/. Obecnie mieści się w niej teatr i kawiarnia.

Grażyna Michalska 15.07.1997

Wkładkę założył:
(imię, nazwisko, data)

verte!

Miejsce przechowywania negatywów:

335
c.d. pkt. 13. Na osi - półkoliście przekryty zamurowany cegłą otwór bramny, flankowany pilastrami doryckimi "bosymi", odsuniętymi od naroży, zintegrowanych wspólnymi, gierowanymi boniowanymi opaskami. Archiwolta arkady przejazdu - ozdobiona klincowym boniowaniem. Dolna kondygnacja zwieńczona jest trójdzielnym belkowaniem, z fryzem ozdobionym rzeźbionym herbem "jelita" zamojskich na osi i rytą inskrypcją "IOAN.DE ZAMOSCIO REGNI POLONIAE SVPR. CANCELL ET GNALIS EXERCITT DUX DE SUA PECUNIA " /tł. Jan z Zamościa Kanclerz Wielki Królestwa Polskiego i hetman /generalny wódz wojska/ z własnych funduszków wystawił/. Całość wieńczy szczyt złożony z cokołu ujętego spływami wolutowymi i trójkątnego oprofilowanego tympanonu. Na osi - półkolista wnęka z personifikacją Polski na tronie w koronie muralis, trzymającej orła i berło. Po bokach inskrypcja: "SALVE MATER ALMA POLONIA: TU NON SOLUM MOENIBUS SED AETIAM PROFUSIONE VITAE NOBIS DENENDENA ES: O SIDUS NOBILITATIS ET LIBERTATIS" POLONIA SALVE" /tł. Witaj Życiodajna Matko Polsko! Ty nie tylko murami lecz także życiem i krwią masz być przez nas broniona. O Gwiazdo Wolności i Szlachetności Polsko witaj!"/. Po bokach opisanego łuku - niższe ceglane elewacje kazamat flankujących przejazd, zintegrowane architektonicznie z kurtyną, wyposażone w prostokątne strzelnice. Elewacja płd. - Ceglana na kamiennym cokole. Trójosiowa. Symetryczna. Część środkowa dwuboczne jednokondygnacyjne /kamienny, gładki gzyms kordonowy./ Naroża górnej kondygnacji boniowane. Na osi - d.przejazd zaakcentowany jako przekryte półkoliście okno; wyżej okno prostokątne w kamiennym gładkim obramieniu. Drzwi na osiach bocznych, prostokątne, w kamiennym obramieniu /węgary boniowane/. Pozostałe elewacje gładkie.

Wnętrze. Zachowało czytelność pierwotnego układu. W ścianach d.przejazdu widoczne chaotycznie rozmieszczone otwory strzelnicze o zróżnicowanej formie oraz zarysy innych, wcześniejszych otworów.

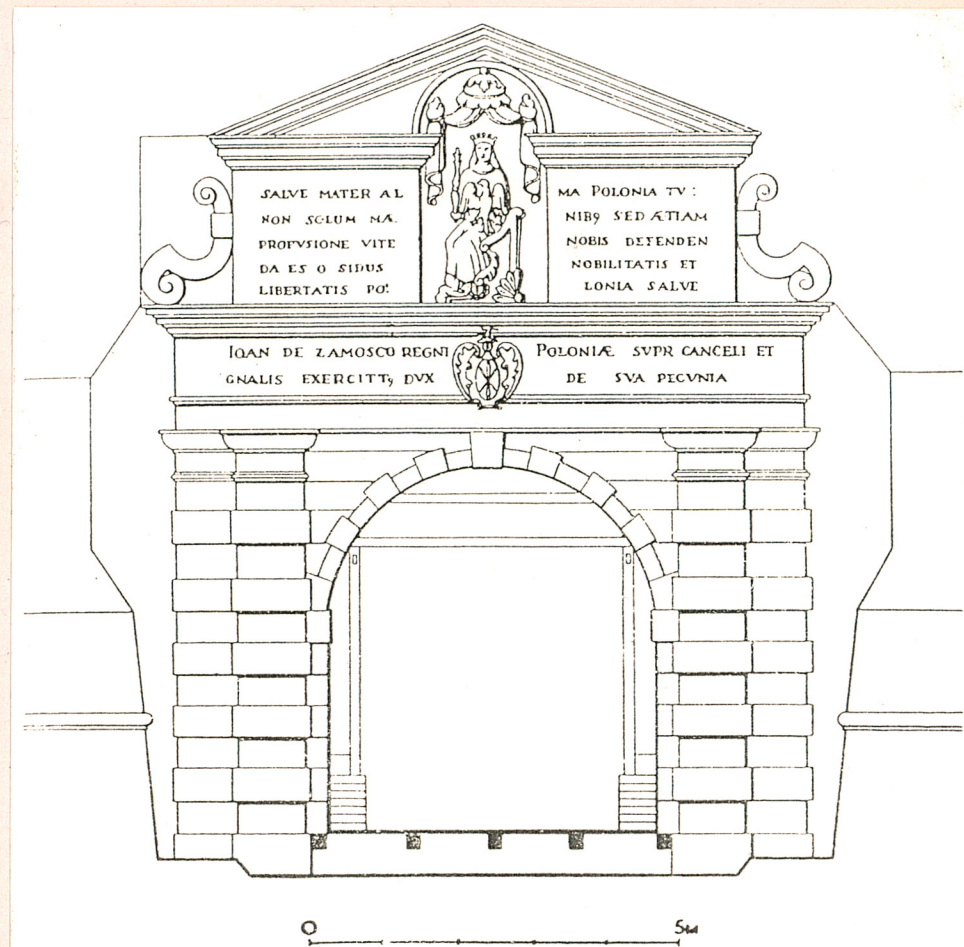
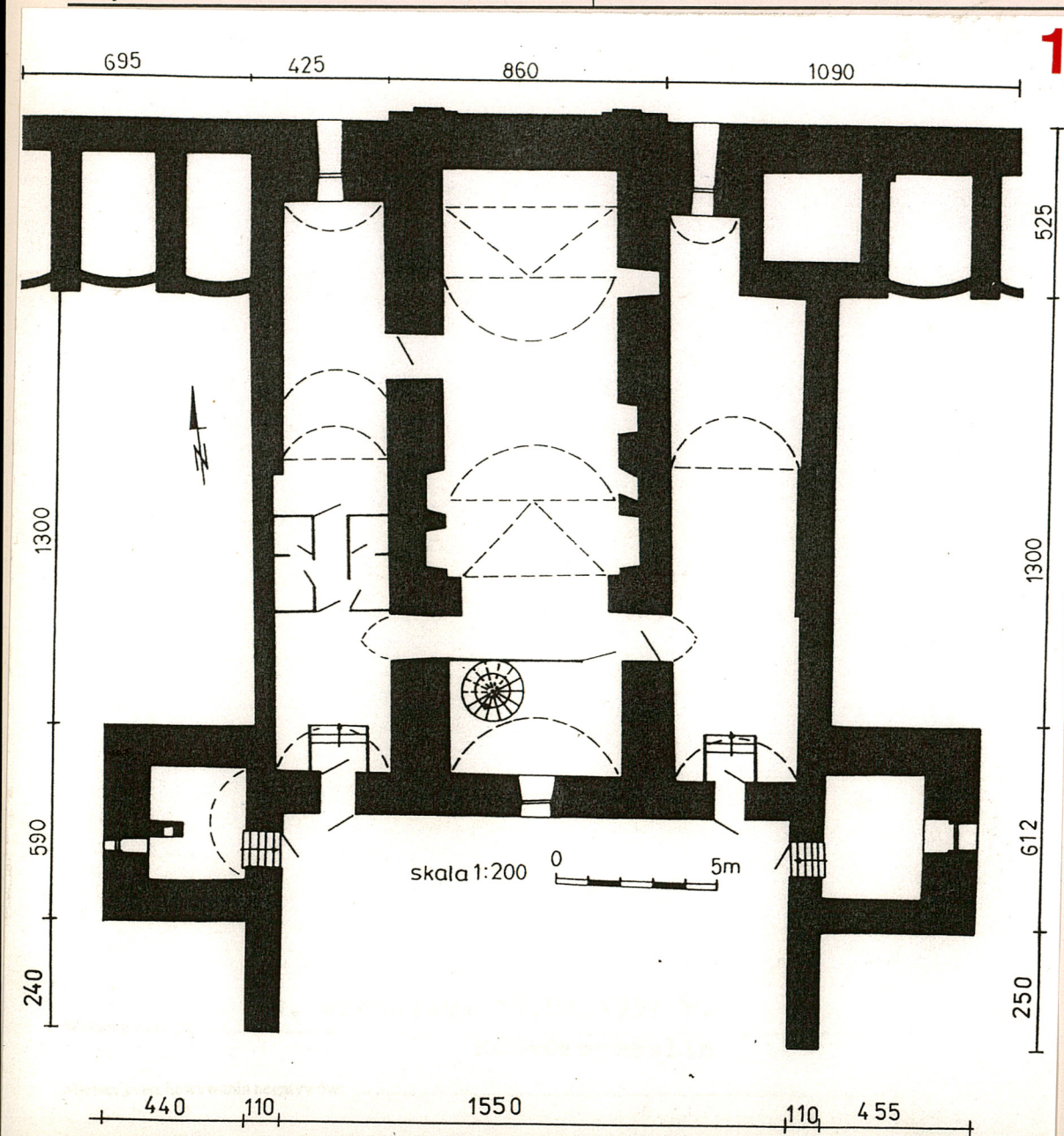
Wyposażenie. Do odnotowania kominek w aneksie zachodnim.

Instalacje. Elektryczna, c.o., wod.-kan.

1. Miejscowość.....**ZAMOŚĆ**
loco
 2. Gmina.....**zamojskie**
 3. Województwo.....

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)
BRAMA LUBELSKA STARA

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
 1. Rzut przyziemia, skala 1:200
 2. Elewacja pn., rys. z pocz. XIX w., oryg.
 w pos. Bibl. ordyn. Zamojskich, /w:/S. Herbst
 J. Zachwatowicz, "Twierdza Zamość, W-wa 1936.

Ryc. 4 Zamość. Brama Lubelska. Wg. rysunku w Bibliotece Ordynacji Zamojskich, 1:100.

1. Widok na bramę od pn. - wsch.
2. Fronton wieńczący elewację pn.
3. Elewacja pd. - widok od pd.-zach.

1

4. Elewacja pd. - widok od pd. - wsch.
5. Wnętrze - d. przejazd.
6. " kazamata wsch.

2

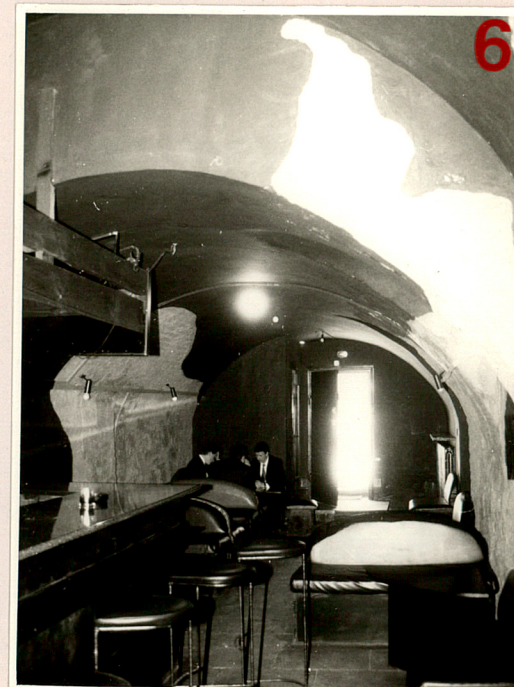
3

4

5

6